

Ireneusz Ciosek*

Związki sportowe oraz komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego a rozwój sportu klubowego w Kielcach w latach 1918–1939

Streszczenie

Artykuł pt. *Związki sportowe oraz komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego a rozwój sportu klubowego w Kielcach w latach 1918–1939* jest próbą przedstawienia wpływu związków sportowych oraz komitetów wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego na działalność klubów sportowych na terenie Kielc w latach 1918–1939. Ukazuje również negatywne konsekwencje oddalenia władz okręgowych związków sportowych na rozwój wszystkich dyscyplin sportu, jakie były uprawiane w Kielcach w dwudziestoleciu międzywojennym.

Słowa kluczowe: sport, klub sportowy, związek sportowy, piłka nożna, lekkoatletyka, boks.

Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia uwarunkowań organizacyjnych, w tym roli związków sportowych oraz komitetów wychowania fizycznego (WF) i przysposobienia wojskowego (PW) w działalności klubów sportowych na terenie Kielc w latach 1918–1939. Zagadnienia związane z WF i sportem w Kielcach w dwudziestoleciu międzywojennym nie były dotychczas przedmiotem szczegółowych badań naukowych. Tematykę związaną z WF i sportem możemy spotkać w opracowaniach o charakterze monograficznym Józefa Grzywny, Ada-

---

* Doktor, Instytut Nauk Politycznych, Wydział Zarządzania i Administracji, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

ma Massalskiego, Andrzeja Rembalskiego i Aleksandra Idzika. W pracach wymienionych autorów kultura fizyczna jest jednak potraktowana fragmentarycznie¹. Dopiero w 2004 r. ukazała się praca o charakterze monograficznym dotycząca kultury fizycznej w Kielcach w dwudziestolecie międzywojennym².

Główną podstawę źródłową niniejszego artykułu stanowiły źródła archiwalne zdeponowane w Archiwum Państwowym w Kielcach, jak również w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie. Ważnym uzupełnieniem bazy źródłowej była „Gazeta Kielecka”, na łamach której zamieszczano artykuły związane z kulturą fizyczną. Miały one w większości charakter kronikarski, ale również można spotkać artykuły publicystyczne, dotyczące problemów wychowania fizycznego i sportu³.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego silnie rozwinął się sport klubowy. Z chwilą odzyskania niepodległości ludność zaczęła korzystać z wielu swobód, m.in. z możliwości nieskrępowanego zrzeszania się w organizacjach sportowych. Kluby sportowe powstawały przy organizacjach społecznych, przy instytucjach państwowych (wojsko, policja), przy zakładach przemysłowych, a także były podejmowane próby tworzenia ich przez samorząd terytorialny. W miejscowościach takich jak Kielce, które zaliczały się do mniejszych ośrodków, kluby sportowe liczyły przeważnie od kilkunastu do kilkudziesięciu członków (niekiedy ponad sto osób) i najczęściej rozwijały jedną, rzadziej kilka dyscyplin sportowych. Często kilkanaście i więcej procent ogólnej liczby członków klubów stanowili tzw. „członkowie wspierający”, którzy nie uprawiali czynnie sportu. Zjawiskiem powszechnym była krótka żywotność najmniejszych klubów sportowych⁴.

Już przed pierwszą wojną światową polski ruch sportowy, powstający i rozwijający się w trudnych warunkach ograniczeń i zakazów, a nawet represji ze strony zaborców, wypracował podstawowe formy działalności sportowej od sekcji sportowej poprzez klub do związku sportowego. W tym też okresie nastąpiło upowszechnienie podstawowych dyscyplin sportowych, wyodrębnienie się prasy

¹ J. Grzywna, *Oświata i kultura w powiecie kieleckim w latach 1918–1939*, Kielce 1977; A. Massalski, A. Rembalski, *Polskie Towarzystwo Krajoznawcze na Kielecczyźnie 1908–1950. Zarys dziejów*, Kielce 1983; A. Rembalski, *Kalendarium harcerstwa na Kielecczyźnie 1911–1981*, Kielce 1982; A. Idzik, *Czwarty Pułk Piechoty 1806–1966*, Londyn 1963.

² I. Ciosek, *Rola instytucji państwowych, samorządowych i organizacji społecznych w rozwoju wychowania fizycznego i sportu w Kielcach (1918–1939)*, Kielce 2004.

³ Archiwum Państwowe w Kielcach (APK), Urząd Wojewódzki Kielecki I (UWK I), Starostwo Powiatowe Kieleckie (SPK), Akta miasta Kielc (AmK); Centralne Archiwum Wojskowe (CAW) w Warszawie.

⁴ APK, AmK, sygn. 2633, k. 63, 64, 65; UWK I, sygn. 7910, k. 28; sygn. 7912, k. 38; W. Junosza, *Sport wśród snopów i sport wśród kominów*, „Stadion” 1929, nr 45, s. 4; R. Malczewski, *Trzy po trzy o sporcie*, Kraków 1938, s. 55–57.

sportowej, opracowane zostały pierwsze regulaminy, przepisy, jak również podręczniki, a nawet podstawy teoretyczne sportu. Z chwilą odzyskania niepodległości społecznym ruchem sportowym w kraju kierował Polski Komitet Igrzysk Olimpijskich (od 1919 r.) oraz Związek Polskich Związków Sportowych (od 1922 r.) koordynujący pracę branżowych związków sportowych. W rozwoju kultury fizycznej zasłużyły się także organizacje robotnicze, a zwłaszcza powołany w 1925 r. Związek Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych oraz Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej Kobiet⁵.

Państwowe związki sportowe stworzyły w latach dwudziestych szereg okręgowych związków, którym podlegały podokręgi, a tym kluby sportowe określonej dyscypliny na danym terenie. Do zadań okręgowych związków należało pilnowanie przestrzegania przez poszczególne środowiska regulaminów i instrukcji dotyczących danej dyscypliny sportu, jak również organizowanie życia sportowego (rozgrywek, turniejów)⁶. Związki okręgowe miały za zadanie organizowanie szkoleń, tak dla zawodników, jak i sędziów, oraz prowadzenie propagandy danej dyscypliny sportowej na swoim terenie. Najmniejszą strukturą organizacyjną związków sportowych były podokręgi, które skupiały kluby sportowe. Kluby należące do określonego związku były zobligowane do jego utrzymania, jak również podporządkowywania się jego decyzjom. Władze poszczególnych związków okręgowych nie były zainteresowane powstawaniem nowych okręgów, ponieważ wiązałoby się to ze zmniejszeniem ich zasięgu oddziaływania, a tym samym uszczupliło ich wpływy finansowe. W Kielcach (stolicy województwa) przez cały okres międzywojenny nie było siedziby ani jednego związku okręgowego, co miało negatywny wpływ na rozwój sportu klubowego i poszczególnych dyscyplin sportowych w mieście. Dlatego też miejscowi działacze, przez całe dwudziestolecie międzywojenne, zabiegali o umiejscowienie lub stworzenie w Kielcach władz okręgowych dla najpopularniejszych dyscyplin sportowych, takich jak lekkoatletyka, piłka nożna czy boks⁷.

W tym okresie cechą charakterystyczną sportu klubowego w Kielcach, tak jak i w całym kraju, było zdominowanie go przez młodzież męską. Rozwój sportu kobiecego odbywał się znacznie wolniej. Powodów tego stanu rzeczy można się doszukiwać m.in. w fakcie dość konserwatywnych poglądów panujących wówczas na temat uprawiania sportu przez kobiety, jak również tym, że kobiety dysponowały stosunkowo mniejszym marginesem wolnego czasu dla tego ro-

⁵ K. Hądzelek, R. Wroczyński, *Historia kultury fizycznej w Polsce*, Warszawa – Katowice 1974, s. 13, 16; G. Młodzianowski, *Genealogia społeczna i klasowe funkcje sportu w latach 1860–1928*, Warszawa 1970, s. 136, 137.

⁶ S. Zaborniak, *Zarys początków działalności Polskiego Związku Lekkiej Atletyki (1919–1939)*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce*, red. S. Zaborniak, Rzeszów 2005, s. 134–137.

⁷ APK, AmK, sygn. 2632, k. 99; „Gazeta Kielecka” 1936, nr 45.

dzaju działalności. Ponadto mężczyźni uprawiali dyscypliny bardziej atrakcyjne, przyciągające widzów, takie jak: piłka nożna, boks, hokej, sporty motorowe itp., które skupiały większość widzów i dlatego były faworyzowane przez kluby. Mimo to w Kielcach prężnie działał Kobięcy Klub Strzelecki, który odnosił sukcesy na zawodach ogólnopolskich. W 1936 r. powstał pierwszy Kobięcy Klub Sportowy „Sprawność”, który niestety nie rozwinął szerszej działalności, ale był wydarzeniem godnym odnotowania, świadczącym o coraz większym zainteresowaniu sportem wśród ówczesnych kielczanek⁸.

Rozwój liczebny klubów zahamowało w poważnym stopniu zarządzenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 1927 r. o *zakazie przynależności młodzieży szkolnej do klubów pozaszkolnych*. Ministerstwo, wydając to zarządzenie, kierowało się względami wychowawczymi. Odtąd młodzież szkolna mogła brać udział tylko w szkolnych i międzyszkolnych zawodach gimnastycznych i sportowych oraz organizowanych przez miejscowe komitety WF i PW świątach sportowych. Rozporządzenie to zamknęło drogę uzdolnionej sportowo młodzieży do dalszego rozwoju, która w szkolnych kołach sportowych nie mogła rozwinąć swych umiejętności. Problem ten szczególnie dotyczył takich miejscowości jak Kielce, które nie były rozwiniętym ośrodkiem przemysłowym i akademickim, co powodowało znaczny odpływ młodzieży z miasta⁹.

Z chwilą powołania w 1927 r. Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynależności Wojskowej (PUWFiPW) zostały określone relacje między PUWFiPW (określonym jako organ urzędowy do opieki nad kulturą fizyczną) a Związkiem Polskich Związków Sportowych (ZPZS). W myśl powyższych ustaleń do kompetencji PUWFiPW należało m.in. kierownictwo i nadzór nad wszelkiego rodzaju pracami związanymi z WF i sportem. Głównym zadaniem Urzędu miało być upowszechnienie WF w społeczeństwie oraz przygotowanie młodzieży do służby wojskowej. Jeżeli chodzi o sport klubowy, to leżał on w zainteresowaniu Urzędu o tyle, o ile służył powyższemu celowi i tylko wtedy mógł liczyć na pomoc materialną z jego strony. Oznaczało to w praktyce kontrolę PUWFiPW nad klubami sportowymi, przy jednoczesnym zdystansowaniu się od udzielania im systematycznej pomocy materialnej¹⁰.

Powyższe poglądy były wyrazem tendencji ogólnokrajowych, lansowanych m.in. przez PUWFiPW, który nie tylko szukał sposobów podniesienia poziomu sportu, lecz także dążył do podporządkowania sobie ruchu klubowego w sensie

⁸ APK, SPK, sygn. 2247, Sprawozdanie z działalności Związku Strzeleckiego, Związku Rezerwistów i Hufców Szkolnych na terenie powiatu kieleckiego 1933–1935, z dnia 12 marca 1935 r. (niepaginowane); „Gazeta Kielecka” 1936, nr 71.

⁹ APK, UWK I, sygn. 7865, k. 97, 98; Z. Grot, J. Gaj, *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*, Warszawa – Poznań 1973, s. 251.

¹⁰ APK, UWK I, sygn. 7845, k. 99.

organizacyjnym. Już w 1928 r. dyrektor PUWFiPW, pułkownik Juliusz Urlych, wyraził pogląd, że rozgrywki sportowe nie są celem samym w sobie, lecz powinny być podsumowaniem pracy klubów sportowych w dziedzinie WF. Dlatego też powinno się dążyć do łączenia małych klubów, a nie tworzenia nowych, które nie posiadały odpowiednich środków i warunków do prowadzenia działalności. W 1936 r. podobną opinię na temat sportu klubowego sformułował kolejny dyrektor PUWFiPW generał brygady J. Olszyna-Wilczyński, jednak kwestia ta została w sferze teorii do 1939 r.¹¹

Z chwilą przejścia przez PUWFiPW kierownictwa nad akcją WF i ruchem sportowym podejmował on także działania mające na celu wyeliminowanie z ruchu sportowego wszelkiego rodzaju patologii, jak korupcja czy chuligaństwo, które coraz częściej towarzyszyły rozgrywkom sportowym. Według Urzędu sport miał kształtować szlachetne cechy charakteru i dlatego powinien być amatorski, oparty na bezinteresownej pracy działaczy społecznych. W 1929 r. PUWFiPW, oceniając obowiązujący do tej pory system nagradzania zwycięzców zawodów sportowych, stwierdził, że był on niezgodny z międzynarodowymi przepisami o sporcie amatorskim, zbyt kosztowny, rozrzutny, a nawet demoralizujący. Zdaniem Urzędu, co roku samorządy, związki, kluby i osoby prywatne wydawały w Polsce na nagrody setki tysięcy złotych, nie zwracając uwagi na inne potrzeby związane z uprawianiem sportu¹².

PUWFiPW ustalił, w formie wytycznych, dla wszystkich organizacji i stowarzyszeń sportowych zasady mające obowiązywać przy przyznawaniu nagród. W pierwszej kolejności urząd zalecał zdecydowane obniżenie wartości przyznawanych nagród, różnicując je w zależności od rangi zawodów. Nie wolno było przeznaczać pieniędzy, biżuterii i innych kosztowności na nagrody, które winny być przechodnie i mieć charakter symboliczny. Urząd zaliczył jednocześnie do odpowiednich nagród: dyplomy, żetony, nagrody honorowe indywidualne i zespołowe. Określił jednocześnie ich wartość, i tak np. wartość dyplomu i żetonu nie mogła przekraczać 25 złotych, wartość nagrody honorowej indywidualnej 150 złotych, a nagrody honorowej zespołowej 400 złotych. Wyjątek stanowiły jedynie zawody ogólnokrajowe lub międzynarodowe, gdzie cena nagród była wyższa, ale zgodnie z przepisami międzynarodowymi. Wskazano również, że nagrody honorowe indywidualne i zespołowe mogą być przyznawane tylko na zawodach międzynarodowych, mistrzostwach kraju lub Wojska Polskiego. Ponadto powinny mieć one charakter nagród przechodnich. Na pozostałych zawodach nagrodami podstawowymi były żetony i dyplomy¹³.

¹¹ J. Olszyna-Wilczyński, *Wywiad*, „Wychowanie Fizyczne” 1936, nr 1–2, s. 3.

¹² APK, UWK I, sygn. 7847, k. 75.

¹³ Tamże, k. 76, 77.

Kolejnym zjawiskiem, które rzutowało na rozwój sportu klubowego, były ekscesy chuligańskie, do których dochodziło przy okazji rozgrywanych zawodów piłkarskich czy bokserskich. Wypaczały one ideę sportowej rywalizacji i stanowiły zagrożenie dla porządku publicznego. W związku z nasilającymi się aktami chuligańskimi na meczach piłki nożnej w 1933 r. na terenie Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (KOZPN) władze okręgowe zwróciły się do Naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa Publicznego Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach o zapewnienie bezpieczeństwa na meczach piłkarskich. Szczególnie między drużynami polskimi i żydowskimi dochodziło do częstych scysji. Pewne wyobrażenie o panującej atmosferze na niektórych stadionach piłkarskich mogą dostarczyć wydarzenia, jakie miały miejsce w lipcu 1933 r. podczas meczu rozgrywanego w Ostrowcu między tamtejszym klubem „Rezerwa Unia” i „Makabi” Kielce. W 59 minucie wspomnianego meczu sędzia, „osłaniając się rewolwerem”, musiał uchodzić z boiska przed kibicami uzbrojonymi w noże, przy biernej postawie obecnej na stadionie policji. Prośby władz piłkarskich kierowane były niemal do wszystkich instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. Jednak nie odnosiły one skutku, ponieważ policja tłumaczyła się brakami kadrowymi, a do zapewnienia porządku na stadionach niezbędne były, jej zdaniem, znaczne siły policyjne. Na powyższą opinię miały wpływ częste bójki, do jakich dochodziło podczas rozgrywanych meczów piłkarskich. Źle to świadczyło o poziomie ówczesnych kibiców piłkarskich, którzy prawdopodobnie skutecznie odstraszałał spokojniejszą widownię, ale również niekorzystnie, w świetle powyższych faktów, jawią się ówczesne służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo i porządek publiczny¹⁴.

W 1936 r. Okręgowy Urząd WFiPW w Przemyślu, starając się przynajmniej w stopniu podstawowym zapewnić porządek i dyscyplinę na stadionach podczas zawodów sportowych, polecił wszystkim organizatorom powoływać na czas ich trwania straż porządkową. Do jej obowiązków należało: zapewnienie porządku na trybunach i przy kasach, pilnowanie czystości, odgrodenie publiczności od miejsca rozgrywania zawodów. Ponadto Okręgowy Urząd WFiPW zobowiązywał wszystkie okręgi, podokręgi i kluby sportowe, które zarządzały obiektami sportowymi, aby doprowadziły je do porządku, a szczególnie szatnie, umywalnie i inne urządzenia zgodnie z wymogami higieny. Zalecał również zadbanie o estetyczny wygląd obiektów poprzez wykonanie odpowiednich dekoracji. Okręgowy Urząd WFiPW w Przemyślu uzależniał przyznawanie w przyszłości subwencji od wykonania przez wymienione środowiska sportowe powyższych zaleceń¹⁵.

¹⁴ APK, UWK I, sygn. 2921, k. 1, 3, 4, 5, 6.

¹⁵ Tamże, sygn. 7843, k. 128.

Tak jak już wspomniano, w Kielcach przez cały okres międzywojenny nie było siedziby władz okręgowych ani jednej dyscypliny sportowej, co miało wpływ na rozwój ruchu klubowego w mieście. Najbardziej charakterystycznym przykładem negatywnych konsekwencji wypływających z tego stanu rzeczy był rozwój piłki nożnej na terenie miasta. Wraz ze wzrostem popularności futbolu rosła liczba drużyn i zawodników. Mecze piłkarskie przyciągały najliczniejszą widownię, która za możliwość oglądania meczów piłkarskich była gotowa kupować bilety. W dużym stopniu o atrakcyjności rozgrywek piłkarskich, jak również o ich sprawnym przebiegu decydowały związki okręgowe piłki nożnej. Dlatego też w 1928 r. na terenie województwa kieleckiego powstał KOZPN z siedzibą w Sosnowcu. Miał on za zadanie koordynowanie działalności klubów piłkarskich na terenie województwa pod względem organizacji rozgrywek, wyszkolenia, jak również zgodności ich poczynąń z obowiązującymi regulaminami i instrukcjami Polskiego Związku Piłki Nożnej (PZPN). Należy zaznaczyć, że lokalizacja siedziby KOZPN w Sosnowcu wynikała z tego, że Kielce nie należały do największych miast województwa¹⁶.

Kolejna zmiana organizacyjna nastąpiła w 1929 r., kiedy to Zarząd KOZPN, tym razem z siedzibą w Częstochowie, wystąpił do starosty częstochowskiego o zarejestrowanie powyższego związku, przedkładając jednocześnie jego statut. W myśl statutu, KOZPN z siedzibą w Częstochowie obejmował obszar województwa kieleckiego i był bezpośrednim członkiem PZPN, a w związku z tym posiadał prawa i obowiązki określone statutem PZPN oraz osobowość prawną. Działalność KOZPN miała na celu rozwój i podnoszenie poziomu piłki nożnej w swoim okręgu. Zamierzał to osiągnąć poprzez czuwanie nad zachowaniem prawidłowych relacji sportowych pomiędzy drużynami i zawodnikami, organizowanie zawodów o mistrzostwo okręgowe i pucharowe, utrzymywanie kontaktów sportowych z innymi okręgami, nadzór regulaminowy nad zawodami z udziałem drużyn należących do okręgu. Ponadto celem statutowym miało służyć współdziałanie z władzami w upowszechnianiu i popularyzowaniu piłki nożnej, subsydiowanie klubów oraz prowadzenie rejestru zawodników. KOZPN zastrzegł sobie również stosowanie wszelkich innych środków zgodnych ze statutem PZPN, niezbędnych do osiągnięcia powyższych celów. Mogły do niego należeć wszystkie kluby piłki nożnej oraz sekcje piłkarskie, które zadeklarowały przestrzeganie statutu i zarządzeń PZPN i KOZPN¹⁷.

Choć przynależność do PZPN była dobrowolna, to jednak jego władze monitorowały PUWFIPW o spowodowanie, aby drużyny piłkarskie, do tej pory niezrzeszone, wstępowały do niego pod groźbą ich rozwiązania. Wspomniana sytu-

¹⁶ Tamże, sygn. 7871, k. 380.

¹⁷ Tamże, sygn. 3195, k. 74, 76, 78, 82, 83, 95, 96, 102, 401.

acja miała miejsce w 1930 r., kiedy to KOZPN zwrócił się z prośbą o pomoc w celu zmuszenia szeregu klubów piłkarskich z wschodniej części województwa kieleckiego do wstąpienia do związku. PUWFiPW w odpowiedzi na powyższe prośby zwrócił PZPN uwagę, że nie może rozwiązywać klubów sportowych tylko dlatego, że nie chcą przystąpić do związku, sugerując jednocześnie władzom PZPN, aby raczej zachęcały, niż zmuszały wspomniane drużyny do wstępowania w jego struktury. Na tym przykładzie widać determinację władz PZPN i KOZPN do skupienia w swoich strukturach wszystkich klubów i sekcji piłkarskich na terenie województwa poprzez stosowanie nawet radykalnych środków. Mimo że PUWFiPW dążył do konsolidacji ruchu sportowego, to jednak w tym przypadku wykazał umiar i zdrowy rozsądek¹⁸.

W pierwszych latach funkcjonowania KOZPN w Częstochowie niejednokrotnie dochodziło do konfliktów między reprezentantami poszczególnych środowisk w KOZPN. Powodem nieporozumień były najczęściej sprawy związane z rozgrywkami mistrzowskimi, przydzielaniem subsydiów i organizacją szkoleń. Powyższa sytuacja była powodem niewypełniania przez KOZPN swoich zadań statutowych. W 1935 r. władze KOZPN podjęły radykalne decyzje celem uzdrowienia zaistniałej sytuacji. Rozwiązały wydział gier i dyscyplin KOZPN, wydział gier i dyscyplin podokręgu Zagłębia Dąbrowskiego oraz w całości podokręgi w Częstochowie i Kielcach. Tymczasowe kierownictwo podokręgu kieleckiego zostało powierzone pięcioosobowej kolegialnej komisji, której przewodził Władysław Michalski. Miała ona sprawować władzę do czasu zwołania walnego zgromadzenia. Decyzje podjęte przez KOZPN były przychylnie przyjęte przez opinię publiczną i zostały nazwane „sanacją” piłkarstwa na terenie Kielc¹⁹.

Mimo podejmowanych prób sytuacja panująca w KOZPN nie uległa poprawie, ponieważ górę brały partykularne interesy poszczególnych środowisk. Stało się to powodem rozwiązania w 1936 r. KOZPN w Częstochowie przez PZPN i utworzenia z podokręgu zagłębiowskiego i częstochowskiego jednego Zagłębiowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej w Sosnowcu. Równocześnie kielecki podokręg piłki nożnej przydzielono do Krakowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (KrOZPN). Rok wcześniej radomski podokręg przydzielono do Warszawskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (WOZPN). W ten sposób rozwój piłkarstwa na terenie województwa kieleckiego podporządkowano aż trzem ośrodkom: w Sosnowcu, Warszawie i Krakowie. Rodziło to różnego rodzaju komplikacje, np. mistrz kieleckiego podokręgu drużyna Wojskowego Klubu Sportowego Kielce musiała pokonywać kilkaset kilometrów, aby rozegrać mecz o mistrzostwo klasy „A”. Zaistniała sytuacja zmusiła kieleckich dzia-

¹⁸ Tamże, sygn. 7880, k. 302, 303.

¹⁹ „Gazeta Kielecka” 1935, nr 297.

łaczy do podjęcia starań o utworzenie Centralnego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (COZPN) składającego się z dwóch dotychczasowych podokręgów, kieleckiego i radomskiego. Inicjatywa wyszła ze środowiska kieleckiego, które doprowadziło do dyskusji nad projektem na obradach PZPN. Od zgody podokręgu radomskiego na powyższy projekt oraz głosów poszczególnych związków okręgowych w kraju zależało utworzenie COZPN. W celu przeprowadzenia pertraktacji z działaczami radomskimi i pozyskania przychylności innych środowisk wydelegowano Mieczysława Neusteina, który był przewodniczącym komisji rewizyjnej kieleckiego podokręgu, a zarazem delegatem na walne zgromadzenie PZPN. Wniosek o utworzenie COZPN został postawiony na walnym zebraniu PZPN w 1937 r., ale przepadł w głosowaniu – „za” głosowało 141 delegatów, a 178 „przeciw”. Powyższy wniosek zgłoszono ponownie na walnym zebraniu PZPN w 1938 r., ale również został odrzucony w głosowaniu²⁰.

W styczniu 1938 r. walne zgromadzenie kieleckiego podokręgu KrOZPN dokonało wyboru władz. W skład zarządu kieleckiego podokręgu weszli: Tadeusz Piwoński – prezes, Mieczysław Pałasz – I wiceprezes, Stanisław Bucki – II wiceprezes, Antoni Łapiński – sekretarz, starszy sierżant Józef Herman – skarbnik, Zygmunt Czachorowski – kapitan sportowy, kapitan Julian Buchcik – członek zarządu. Zarząd kieleckiego podokręgu KrOZPN do najważniejszych swoich zadań zaliczył dotarcie do niezrzeszonych klubów piłkarskich działających na terenie podokręgu i włączenie ich do związku. Drugą ważną sprawą było ustalenie granic działalności podokręgu kieleckiego i zatwierdzenie ich przez PZPN²¹.

W 1938 r. na terenie kieleckiego podokręgu piłkę nożną uprawiało 300 zawodników. W celu uporządkowania spraw związanych z działalnością poszczególnych klubów władze podokręgu oceniły ich działalność i wykluczyły ze związku te drużyny, które nie przejawiały żadnej aktywności sportowej. W 1938 r. wykluczone zostały z listy członków PZPN drużyny piłkarskie Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego „Makabi” i Żydowskiego Robotniczego Klubu Sportowego „Hapoel” w Kielcach. Jednocześnie przyjęto w poczet członków PZPN drużynę piłkarską Klubu Sportowego „Absolwent” w Kielcach. We wspomnianym okresie do kieleckiego podokręgu KOZPN należało: 6 zespołów klasy A, w tym dwie drużyny z Kielc, zespół Wojskowego Klubu Sportowego oraz drużyna Sekcji Sportowej Związku Strzeleckiego „Granat”; do klasy B należały 3 zespoły, w tym dwie drużyny z Kielc, Klubu Sportowego „Ludwików” oraz Klubu Sportowego „Absolwent”. Do głównych problemów, z jakimi musiały się borykać na co dzień kluby piłkarskie, można było zaliczyć niewy-

²⁰ APK, UWK I, sygn. 7847, k. 345; sygn. 7895, k. 146, 193, 194, 195; sygn. 7899, k. 16 „Gazeta Kielecka” 1937, nr 123; 1938, nr 4.

²¹ APK, UWK I, sygn. 7895, k. 185, 186.

starczające fundusze, nieliczną kadre trenerską i brak boisk piłkarskich. Problemem był również coraz mniejszy napływ młodzieży do drużyn futbolowych. Do mankamentów należała również brutalna gra i niecenzuralne wyrażenia na stadionach piłkarskich, które zdaniem działaczy skutecznie odstraszały widzów i ewentualnych kandydatów na piłkarzy²².

Pod koniec 1938 r. rachunek przychodów i rozchodów kieleckiego podokręgu wynosił 2629,90 złotych, w tym koszty administracji pochłonęły sumę 730,03 złote. Członkowie byli mu winni z tytułu niezapłaconych składek 583,90 złotych. Do dłużników należeli wówczas: Robotnicze Stowarzyszenie Wychowania Fizycznego „Gwiazda” z zaległą sumą 60 złotych, Żydowski Robotniczy Klub Sportowy „Hapoel” z 64 złotymi do zapłacenia, Żydowski Klub Sportowy „Makabi” z 75 złotymi długu i Klub Sportowy „Granat” z sumą 5 złotych zaległych płatności²³.

Najważniejszą komisją PZPN był wydział gier i dyscyplin sportowych oraz jego terenowe oddziały przy związkach okręgowych i podokręgach. Odpowiadały one praktycznie w całości za pracę sportową. W kieleckim podokręgu KrOZPN w 1938 r. na czele wspomnianej komisji stał Mieczysław Pałasz, a po jego wyjeździe z Kielc Władysław Michalski. Do zadań komisji należała m. in. weryfikacja piłkarzy uczestniczących w rozgrywkach o mistrzostwo podokręgu kieleckiego. W klasie „A” komisja zweryfikowała pozytywnie 30 zawodników, w klasie „B” 49 zawodników, a w klasie „C” ani jednego, juniorów 17, w sumie 96 zawodników. W omawianym okresie podokręg kielecki nałożył na kluby w nim zrzeszone 12 kar pieniężnych, na sumę 62 złotych. Komisja ukarała 12 zawodników, w tym dyskwalifikacją: 1-tygodniową 1 zawodnika, 2-tygodniową 1 zawodnika, 4-tygodniową 1 zawodnika, 6-tygodniową 2 zawodników i 2-miesięczną dyskwalifikacją 1 zawodnika oraz 2 zawodników upomnieniem, a czterech zawodników nagana²⁴.

W lutym 1939 r. przewodniczący Wojewódzkiego Komitetu WFIPW w Kielcach, wojewoda Władysław Dziadosz skierował do PUWFIPW pismo, w którym prosił Urząd o poparcie wniosku mającego na celu utworzenie COZPN z siedzibą w Radomiu. Powyższą prośbę wojewoda kielecki argumentował tym, że wszystkie ówczesne władze poszczególnych dyscyplin sportu znajdowały się poza terenem województwa kieleckiego. I tak okręgowe władze znajdowały się m.in.: dla piłki nożnej, lekkoatletyki i narciarstwa w Krakowie, dla strzelectwa w Przemyślu, dla boks w Lublinie (od 1938 r. również w Krakowie), dla tenisa w Łodzi. Ten stan rzeczy, zdaniem wojewody kieleckiego, stwarzał poważne trudności organizacyjne w planowaniu i wspieraniu działalności sportowej na te-

²² Tamże, k. 187; AmK, sygn. 2635, k. 4.

²³ APK, UWK I, sygn. 7895, k. 188, 189.

²⁴ Tamże, k. 190, 191, 192.

renie województwa i Kielc, ponieważ instytucje powołane w tym celu, jak Wojewódzki Komitet WF i PW nie miały należytego kontaktu z władzami okręgowymi poszczególnych dyscyplin sportu²⁵.

Władze województwa kieleckiego w 1939 r. podjęły na forum instytucji centralnych (PUWFiPW) szeroką kampanię mającą na celu dokonanie reorganizacji strukturalnej władz poszczególnych dyscyplin sportowych, tak aby w obrębie województwa kieleckiego znalazły się siedziby władz okręgowych najważniejszych dyscyplin. Stworzenie COZPN miało być pierwszym krokiem na tej drodze. W tym celu pozyskano przychylność działaczy radomskich, bez akceptacji których realizacja powyższego przedsięwzięcia nie była możliwa (niemała w tym była zasługa wojewody, który zobowiązał starostę radomskiego do poparcia tej idei)²⁶. Zdaniem Wojewódzkiego Komitetu WF i PW w Kielcach za utworzeniem COZPN w Radomiu przemawiało m.in.: korzystne położenie geograficzne, poparcie Okręgowego Urzędu WF i PW w Przemyśle i wszystkich zainteresowanych środowisk piłkarskich na terenie województwa; spełnienie wymaganych statutem PZPN liczby 18 organizacji deklarujących chęć przystąpienia do planowanego COZPN; dostateczna liczba działaczy sportowych i kadry sędziowskiej oraz olbrzymi entuzjazm lokalnych środowisk, którego nie wolno było zmarnować²⁷.

Mimo poparcia PUWFiPW niechętnie powstawaniu nowych okręgów były władze PZPN, które uważały, że osłabi to materialnie i organizacyjnie już istniejące okręgi. Zdecydowanie protestowały władze Warszawskiego i Krakowskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej. Nielojalna postawa radomskich działaczy, którzy w ostatniej chwili wycofali się z wcześniejszych ustaleń, ostatecznie poгрzebała ideę powstania COZPN²⁸.

Powyższy przykład problemów kieleckiego piłkarstwa wynikający z oddalenia władz okręgowych był charakterystyczny dla wszystkich gałęzi sportu, jakie były uprawiane w Kielcach. Z jednej strony miejscowe kluby sportowe borykały się z trudnościami wynikającymi z konieczności pokonywania dużych odległości celem rozgrywania spotkań, np. o mistrzostwo okręgu (tak jak podany powyżej przykład drużyny WKS, która musiała jeździć na spotkania z drużynami np. Podkarpackiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej, co wiązało się ze zmęczeniem zawodników i ponoszeniem przez klub niemałych kosztów podróży). Z drugiej strony miejscowi działacze nie mieli wpływu na kalendarze imprez sportowych rozgrywanych na terenie danego okręgu, jak również na plan szkoleń i politykę finansową władz okręgów. Poważnym utrudnieniem w pracy kieleckich

²⁵ APK, UWK I, sygn. 7847, k. 349, 350.

²⁶ Tamże, k. 354.

²⁷ Tamże, k. 347.

²⁸ Tamże, k. 346.

klubów był również brak koordynacji poczynań Wojewódzkiego i Miejskiego Komitetu WFIPW w Kielcach z władzami okręgowymi poszczególnych dyscyplin sportu. Powodowało to, że kluby kieleckie podlegały dwóm ośrodkom decyzyjnym, co powodowało często nakładanie się różnych przedsięwzięć m.in. terminarzy rozgrywek, planów szkoleniowych itp.²⁹ W 1938 r. zdecydowana większość dyscyplin sportowych, które były uprawiane na terenie ówczesnego województwa kieleckiego, swoje władze okręgowe miała w Krakowie, tak było z piłką nożną, lekkoatletyką, kolarstwem i boksem³⁰.

Summary

Sports Associations, Physical Education Committees and Military Education Committees and the Development of Club Sport in Kielce between 1918–1939

The article called *Sports associations, Physical Education Committees, Military Education Committees and the development of club sport in Kielce between 1919–1939* is an attempt to present the influence of sports associations and Physical Education Committees and Military Education Committees on the activity of sports clubs in Kielce in the years 1918–1939. It also depicts how the withdrawal of authorities of local, sports associations affected negatively the development of all sports disciplines trained in Kielce in the period of time between the wars.

Keywords: sport, sports club, sports association, football, athletics, boxing.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie:

Zespół Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego

---

²⁹ Centralne Archiwum Wojskowe, Warszawa – Rembertów, Zespół Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosobienia Wojskowego, Pismo PUWFiPW do Polskiego Związku Lekkoatletycznego, dotyczące reorganizacji związków i okręgów sportowych z dnia 10 czerwca 1937 r. (niepaginowane); APK, AmK, sygn. 2632, k. 99; „Gazeta Kielecka” 1935, nr 75; 1936, nr 45, 65; 1938, nr 16.

³⁰ „Gazeta Kielecka” 1938, nr 63.

Archiwum Państwowe w Kielcach, zespoły:

Urząd Wojewódzki Kielecki I (1919–1939), sygn. 2921, 3195, 7843, 7845, 7847, 7865, 7871, 7880, 7895, 7899, 7910, 7912

Starostwo Powiatowe Kieleckie, sygn. 2247

Akta miasta Kielc, sygn. 2632, 2633, 2635

II. Prasa

„Gazeta Kielecka” 1935, 1936, 1937, 1938

„Wychowanie Fizyczne” 1936

„Stadion” 1929

B. Literatura

Ciosek I., *Rola instytucji państwowych, samorządowych i organizacji społecznych w rozwoju wychowania fizycznego i sportu w Kielcach (1918–1939)*, Kielce 2004.

Grot Z., Gaj J., *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*, Warszawa – Poznań 1973.

Grzywna J., *Oświata i kultura w powiecie kieleckim w latach 1918–1939*, Kielce 1977.

Hądzelek K., Wroczyński R., *Historia kultury fizycznej w Polsce*, Warszawa – Katowice 1974.

Idzik I., *Czwarty Pułk Piechoty 1806–1966*, Londyn 1963.

Junosza W., *Sport wśród snopów i sport wśród kominów*, „Stadion” 1929, nr 45.

Malczewski R., *Trzy po trzy o sporcie*, Kraków 1938.

Massalski A., Rembalski A., *Polskie Towarzystwo Krajoznawcze na Kielecczyźnie 1908–1950. Zarys dziejów*, Kielce 1983.

Młodzianowski G., *Genealogia społeczna i klasowe funkcje sportu w latach 1860–1928*, Warszawa 1970.

Olszyna-Wilczyński J., wywiad, „Wychowanie Fizyczne” 1936.

Rembalski A., *Kalendarium harcerstwa na Kielecczyźnie 1911–1981*, Kielce 1982.

Zaborniak S., *Zarys początków działalności Polskiego Związku Lekkiej Atletyki (1919–1939)*, [w:] *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce*, red. S. Zaborniak, Rzeszów 2005, s. 134–137.